

Мінакова І.В. Активні методи навчання та викладання, які використовуються для формування здорового способу життя на основі життєвих навичок

У статті розглядається актуальність використання активних методів навчання в процесі формування здорового способу життя на основі життєвих навичок. Акцентована увага на тому, що інтерактивні методи викладання та навчання або методи на основі широкої участі є важливою частиною освіти в області здоров'я на основі навичок. Відзначено, що навички засвоюються краще всього в процесі спостереження і використання знань, що набуваються, коли учні мають можливість активно практикувати їх. Здійснено аналіз традиційних методів навчання і зроблено висновок, про те, що просте перерахування навичок вчителем і лекції, які слухають учні, не завжди приводять до того, що учні опановують їх. Необхідно вчитися на практиці. Вчителі повинні використовувати такі методи в класі, які дають можливість молодим людям спостерігати ці навички на практиці, а потім використовувати їх у житті. Наводиться опис моделі розвитку навичок, які можуть служити в якості керівництва для організації занять у класі, перераховуються конкретні переваги методів викладання і навчання на основі активної участі учнів.

Ключові слова: життєві навички, здоровий спосіб життя, активні методи навчання, активна участь.

Minakova I.V. In this article the author examines the relevance of the use of active learning methods in the process of formation of a healthy way of life based on life skills

In the article actuality of the use of active methods of teaching in the process of forming of healthy way of life is examined on the basis of vital skills. Attention is accented on that interactive methods of teaching and teaching or methods on the basis of wide participation are important part education in area of health on the basis of skills. It is marked that skills are mastered the best of all in the process of supervision and use of the acquired knowledges, when a student is in a position actively to practice them. The analysis of traditional methods of teaching is carried out and a conclusion is done, that simple enumeration of skills by a teacher and lectures which listen a student not always result in that a student seize by them.

It is necessary to study in practice. Teachers must use such methods in a class, which enable young people to look after these skills in practice, and then to use them in life. Description over of model of development of skills which can serve as guidance for organization of employments in a class is brought, perechislyuyut'sya concrete advantages of methods of teaching and teaching on the basis of active voice.

Key words: vital skills, healthy way of life, active methods of studies, active voice.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2013 р.

Прийнято до друку 4.12.2013 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Павленко А.І.

УДК : 37.01:001.8

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ (ФІЛОСОФСЬКИЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ, СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ)

Нечипоренко В.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент

Постановка проблеми. XXI століття поряд із новими перспективами розвитку освіти в Україні висунуло і нові виклики, зумовлені якісними змінами суспільного життя, ускладненням усіх його характеристик, осмисленням моделі компетентного випускника вітчизняної школи. Оперативне реагування освітян на ці виклики передбачене Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, в

якій зазначається, що недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці є однією з головних проблем національної системи освіти. У цьому контексті предметом методологічної рефлексії науковців має стати поглиблення процесів гуманізації освітнього простору в ракурсі життєтворчої освітньої парадигми, що актуалізує питання термінологічної визначеності поняття «життєтворчість», критичного осмислення освітянами концептуальних задач педагогіки життєтворчості та розбудові її систематології. У цьому переліку базовим є питання феноменологічного аналізу категорії життєтворчості, чіткого та несуперечливого визначення суттєвих характеристик відповідного психолого-педагогічного явища, адже виключна важливість ретельного аналізу базових понять будь-якої концепції є одним із основних принципів розвитку наукового знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Поняття життєтворчості особистості є досить новим для наукового дослідження, але теоретичні та методологічні засади аналізу цих питань можна розглядати ще у давньогрецьких філософів.

Основною трансформацією кінця ХІХ – початку ХХ століття стало набуття людиною особистісної сфери та індивідуалізація кожної долі, що знайшло своє відображення в роботах відомих науковців. Так, аспекти досліджуваної проблеми розглядали зарубіжні філософи, психологи та письменники: А. Бергсон, В. Брюнінг, А. Моруа, Б. Рассел, К. Роджерс, М. Хайдеггер, П. Шарден, К. Юнг та інші; відомі російські письменники та літературні критики А. Бєлий, М. Пришвін, Н. Чужак та інші.

До цієї теми звертаються також такі сучасні українські та російські дослідники, як: О. Бичкова, Н. Богданова, О. Ванштейн, Г. Винокур, Б. Грязнов, Б. Додонов, В. Доній, І. Єрмаков, Д. Пузіков, Л. Сохань, В. Іванов, Л. Коган, А. Колєсникова, І. Логінова, К. Любутін, П. Кондратов, М. Мамардашвілі, О. Пурло, В. Саричев, В. Шинкарук, М. Шульга, Л. Суркова, П. Шульц; французькі філософи Ж. Сартр, М. Фуко та інші. Разом з тим, у якості предмета цілісного феноменологічного аналізу поняття життєтворчості ще не осмислене достатньо вичерпним чином. Потребують наукового розгляду такі проблеми, як діалектика поліаспектного аналізу концепту життєтворчості; виділення рушійних сил та нормативних показників життєтворчості особистості, що є основою при розробці життєтворчих технологій, методик і програм, при організації педагогічної фасилітації колективної та індивідуальної життєтворчості тощо. Щодо останнього, то зазначимо, що такий аспект означеної теми, як роль освіти в стратегії формування та розкриття життєтворчого потенціалу молодого покоління представлений у науковій літературі досить суперечливо, що вимагає подальших розвідок у даному науковому напрямку.

Мета статті – представлення результатів феноменологічного аналізу терміна життєтворчість особистості. Завданнями дослідження виступають по-перше, розкриття філософського, культурологічного, психологічного та педагогічного аспекту аналізу змісту досліджуваного поняття; виділення рушійних сил та нормативних показників життєтворчості особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасної наукової літератури вказує на те, що значення поняття «життєтворчість» суттєво варіюється залежно від того, у рамках якої науки воно використовується: філософії, соціології, культурології, психології чи педагогіки. Оскільки кожна з цих наук є цілісною системою знань з усталеним термінологічним апаратом, феноменологічний аналіз зазначеного поняття логічно розподіляється на п'ять концептуально взаємопов'язаних, проте відносно самостійних аспектів, які будуть послідовно розглянуті в цій статті.

Перший, **філософський, аспект** феноменологічного аналізу досліджуваного поняття є найбільш інтегральним і всеохопним, зорієнтованим на виділення найзагальніших характеристик явища життєтворчості в контексті двох масштабних систем координат: антропологічної (що розгортається у площині філософської антропології) та екзистенційної (представленої філософією екзистенціалізму). Витоки **філософсько-антропологічної думки** сягають робіт Аристотеля, який звертався до проблеми самоздійснення та життєтворчості як призначення людини. У його розумінні мета людини – це об'єктивне самоздійснення, яке одночасно здатне доставити велике суб'єктивне задоволення. Людина призначена для того, щоб стати кимось певним, і

якщо це їй вдається, то вона знаходить повний спокій та щастя. Звертаючись до категорії самопізнання, Сократ мав на увазі таке створення власного життя, яке відповідає гармонійному розвитку Всесвіту [2, с. 21]. Традиція Відродження прославляє людину як творця своєї долі. Зокрема, Пико делла Мандола писав: «Створивши людину та поставивши її в центр світу, Бог звернувся до неї з такими словами: «Не дамо ми тобі, Адам, ані визначеного місця, ані власного образу, ані особливих обов'язків, щоб і місце, і обличчя, і обов'язок ти мав з власного бажання, згідно з твоєю волею та твоїм рішенням. Це вище та чудове щастя людини – володіти тим, що вона побажає, і бути тим, ким захоче». Тільки в епоху Відродження людина відчула себе нічим не обмеженою – ані природою, ані релігійними догматами, на місце яких була поставлена фігура художника-творця» [8, с. 507-508].

Починаючи з ХІХ століття, нові суспільно-політичні, культурні, філософські вчення виникають з нечуваною швидкістю, мають різні назви, але їх об'єднує основний мотив діяльності – творення нової людини та нового суспільства, пафос креаціонізму. В Європі ХІХ століття чітко розділяються суб'єктивні уявлення про світ, як об'єктивну реальність, творчість та життя. Центральними поняттями антропоцентричної європейської філософії виступають діяльність та самоствердження особистості. Більш того, як зазначає А. Колеснікова, у свідомості європейців ніколи не ототожнювалися життя та творчість, об'єктивна реальність та думка про неї. У Росії, навпаки, не проводилася різниця між реальним світом і реальністю як предметом рефлексії. Саме тому життєтворчість починає розглядатися як особливий тип рефлексії, що характеризується екстраполяцією ідей з наступною реалізацією їх на практиці [10, с. 18-30].

Аналізуючи проблему сутності європейського антропоцентризму ХІХ – початку ХХ століття, Л. Суркова зазначає, що основу нового ідеалу раціональності науки складає вектор онтологізації, який виводить її на проблему науки як особливого роду буття, для якого ідеал виступає атрибутивною характеристикою. Л. Коган вважає, що проблема буття пов'язана з проблемою «самостояння» людини, яка представляє «все людське життя в його глибинно-сутнісному вираженні як проективно усвідомлене особистісне самобуття». В ідеї «самостояння» можна побачити вихід за межі «умоглядного апріорного розуміння самості, її наближення до саморуку Буття, її конкретизацію як реального творчого самоздійснення, розумово-вольової діяльності, самостійності реальної людини» [9, с. 52]. «Істинне існування» як ключова категорія екзистенціалізму також ототожнюється виключно з індивідуальним, позбавленим соціального змісту, переживанням людиною своєї «самості». Кредо екзистенціалізму – «немає іншого світу, окрім світу людського суб'єкта» [20, с. 90].

Активне вживання слів «життєбудова» та «життєтворчість» зустрічається в післяреволюційні роки в Росії. Ці поняття надзвичайно цікавили теоретиків символізму – А. Білого, В. Іванова та інших, а також російських філософів В. Соловйова та М. Бердяєва, які на рубежі століть прагнули використовувати іншу термінологію – «життєва та релігійна творчість», «теургія» тощо [3, с. 31]. У процесі розробки ідеї «цілісного знання» В. Соловйов приходить до розуміння «цілісності життя» [10, с. 12]. Як зазначив Б. Рассел, «відчуття людської могутності» стає домінуючим у свідомості людей, що спричиняє вироблення радикально нового світогляду, нового ставлення до природи, світу та людини: «Раніше гори та водоспади були природними явищами, тепер можуть бути знищені гори, які заважають, можуть бути створені корисні водоспади. Поступово зникають старі поняття, які відображають віру в межі людського потенціалу» [17, с. 243].

У некласичній, а тим більше у постнекласичній філософії присутність людини у світі трактується як «можливість розкриття суцього людського буття» (Хайдеггер). У центрі постнекласичних ідей особливе місце займає вирішення питання ставлення людини до світу, утвердження пріоритету глибинних людських інтересів та цінностей, людської практики ставлення до оточуючого світу. Для філософії цього періоду вивчення людини є вихідним та кінцевим пунктом будь-якого філософського дослідження.

У результаті багатовекторного розвитку філософської антропології її теоретичне підґрунтя об'єднує різноманітні концепції людини, до яких В. Брюнінг відносить:

1. Неотомістську антропологію (Р. Гвардіні, Ж. Марітен), яка співвідносить людину зі стійким об'єктивним порядком, в якому людина займає певне місце.
2. Аксіологічну антропологію (Н. Гартман, Г. Конрад-Матріус, Ф. Ринтелен), яка виходить із утвердження впорядкованої ієрархії абсолютних цінностей.
3. Натуралістичну філософську антропологію (І. Павлов, Д. Уотсон), в якій місце абсолютних цінностей займають філософсько-біологічні закономірності, що задають порядок світу та детермінують людину.
4. Індивідуалістичну та персоналістську філософську антропологію (Е. Мунье, М. Шелер, В. Штерн), в якій утверджується ідеал людини, здатної самостійно формувати себе та свій порядок.
5. Екзистенційну філософську антропологію (Н. Аббаньяно, К. Барт, М. Бердяєв, М. Бубер, Ф. Гогартен, А. Камю, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс), в якій особистість та її діяльність формує у своїх «проектах», «інтераціях», «підклубанні» власний світ на противагу інертному об'єктивно-предметному світу.
6. Ірраціоналістичну антропологію (А. Бергсон, С. Блондель, Л. Клагес, Х. Ортега-і-Гассет, М. де Унамуну).
7. Прагматичну антропологію (Л. Бінсвангер, О. Больнов, Е. Кассігер, І. Кант, Г. Ріккерт, М. Хайдеггер).
8. Об'єктивно-ідеалістичну філософську антропологію (Б. Бозанкет, Т. Літт, Е. Шпрангер та ін.).

Кожна з цих концепцій робить акцент на певних сторонах людського буття. Відсутність однозначного та універсального образу людини нерідко пояснюється тим, що людина навіть для самої себе в певній мірі залишається загадкою і таємницею. У межах означених філософських напрямків проблема життєтворчості людини, переважно, розглядається через аналіз онтологічних питань буття як пошук та реалізація смислу життя та призначення людини (М. Бердяєв, В. Соловйов, П. Флоренський, С. Франк та інші), яка складається з вільної самореалізації її творчих сил в актах самодіяльності, завдяки чому людина відчуває радість чи задоволення від самоздійснення та визнання своєї соціальної значущості. Причому центральною умовою здійснення процесу життєтворчості особистості філософська антропологія визначає саме питання свободи людини. У цьому контексті А. Бергсон вперше в історії філософії сформулював думку про те, що не існує жодних готових шляхів та варіантів, оскільки тільки свобода творить нові шляхи та нові варіанти. Вища свобода людини полягає в тому, щоб визначити саму себе, бути приреченою постійно вибирати між буттям та небуттям, вільним самоздійсненням та духовним рабством. Вищим проявом свободи, за словами М. Бердяєва, є свобода творчості цінностей: «Творча свобода визначає цінність. Як істота вільна, людина призначена бути творцем нових цінностей. У цьому і є призначення людини, її життєтворчість» [1, с. 320].

Методолого-світоглядною основою для дослідження людського життя окремими суспільними науками, на думку Л. Сохань, має стати філософсько-світоглядний підхід (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визнання чи заперечення об'єктивних соціальних закономірностей і можливості їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них тощо) [20, с. 29]. Багатогранність і різноманітність прояву людського життя передбачають варіативність підходів до його вивчення. Науковці вказують на декілька способів вивчення феномену життя:

- «ззовні» (предметом дослідження в цьому випадку стає життєвий шлях особистості як ціле, етапи цього шляху, вузлові та критичні точки, проходження вікових етапів, освоєння соціальних ролей, їх динаміка, значущість життя особистості);

- «зсередини» (уявлення особистості про своє буття, про правильне життя, про те, як його треба будувати тощо). Життя під кутом його суб'єктивного, активно-творчого початку виступає як проблема створення життя особистістю – проблема життєтворчості, яка передбачає дослідження процесу створення себе [20, с. 29].

Проблема життєтворчості людини активно розроблялася також представниками **екзистенційної філософії**, предметом якої є буття людини як самостійної, розумної істоти, здатної переживати, вільно вибирати свої дії та будувати своє життя. Квінтесенцією екзистенціалізму можна вважати слова Ж.-П. Сартра: «Я – це мій ви-

бір». У контексті цієї ідеї французький філософ використовував поняття «людина-проект», яке позначає стан перманентного становлення людини та визначення нею своєї сутності. Починаючи з роботи М. Хайдеггера «Буття та час», центр ваги метафізичної проблематики переноситься з об'єкта на суб'єкт, оскільки тільки суб'єкт і є «генератором смислів». М. Мамардашвілі у цьому контексті зазначає: «Слова «реалізувати себе» співпадають зі словами «зрозуміти, ким ти є насправді і яке твоє дійсне положення»; найбільша проблема людини – коли вона не знає, хто вона і яке займає місце». Відповіді на ці життєво важливі питання людина знаходить в процесах самовизначення себе у світі, у життєтворчості по відношенню до себе [12, с. 19].

Отже, проведений аналіз філософських концепцій життєтворчості свідчить про те, що при всій їх різноманітності вони мають спільний знаменник – розуміння людини як відкритої істоти, що постійно та заново визначає себе. З цієї точки зору сутністю життєтворчості є реалізація проекту власного життя, яке характеризується перманентним відривом особистості від самої себе, «виходом із себе», «буттям попереду самого себе», за термінологією М. Бахтіна, вибором та проектуванням себе відповідно до своїх щоразу нових можливостей [11, с. 61].

Оскільки життя кожної людини здійснюється не тільки в особистісному, але і в соціальному контексті, феноменологічний аналіз категорії «життєтворчість» має включати також і **соціологічний аспект**. Як зазначають вітчизняні науковці Л. Сохань, М. Шульга і В. Шинкарук у монографії «Життя як творчість (соціально-психологічний аналіз)», необхідно розкрити саму діалектику життя як індивідуально-суспільного феномену. Таким чином, в основі інтерпретації явища життєтворчості має бути не абстракція окремого індивіда в його ізольованості, а єдність його соціальної сутності та існування [20, с. 74]. Необхідність динамічної рівноваги між «включеністю» індивіда в соціум та «відокремлення» від нього витікає з діалектики взаємовідношення особистості та суспільства, соціуму та індивіда. На думку науковців, саме належність індивіда до роду надає особистості здатність до життєтворчості, до оволодіння діапазоном можливостей щодо власного життєустрою [20, с. 117]. У цьому випадку різноманітність світу виступає засобом та умовою для індивідуального життєустрою, у процесі якого творча воля особистості спрямована на саму себе: «Особистість – ніби митець, який виліплює та чекає у формі переживань своє життя з матеріалу оточуючої дійсності» [20, с. 58]. На думку Ю. Романенко, внутрішня нестабільність соціальних систем та соціальні суперечності постінформаційного суспільства як в особистісному, так і в цивілізаційному контекстах також виступають генераторами смислоутворення, як аксіологічної складової стабільного життєтворчого зростання [18].

На думку вітчизняних дослідників, життєтворчість є багатограничним процесом, який передбачає створення людиною умов свого життя, формування суспільних та міжособистісних відносин, створення соціальних інститутів, які регулюють соціальну поведінку людей, а також виховання, навчання та освіта членів суспільства, соціальні процеси, в яких кожний виступає і об'єктом, і суб'єктом. Так, Н. Богданова зазначає, що життєтворчість, як феномен особистості, зумовлена двома групами чинників: суб'єктивними, що виходять із психофізіологічних та духовних якостей самої особистості, та об'єктивних, зовнішніх, які особистість отримує із суспільства (культура, освіта, відповідний тип організації суспільного буття (політична, економічна, етнопціональна організація тощо)) [2, с. 16]. Дослідниця звертає увагу на те, що життєтворчість, як будь-який складний соціальний прояв, також можна розглядати у декількох аспектах: як соціальний феномен, як процес, як цінність та як спосіб життя [2, с. 14].

Важливими характеристиками феномену життєтворчості особистості автори вважають його усвідомленість та доцільність, саме тому, на їх думку, «коректно говорити про це явище стосовно вже сформованої особистості, про такий її етап у житті, на якому життєво важливі рішення вона вже здатна приймати сама» [19, с. 6]. Науковці зазначають, що проблема життєтворчості зосереджується на вивченні створення себе, побудові власного життя, виходячи з духовного світу особистості, її світосприйняття, цілей та, у кінцевому висновку, розуміння нею смислу життя. У збірці «Поезія життєтворчості» Л. Сохань резюмує: «Життєтворчість, як будь-який творчий процес, передбачає розробку та здійснення оригінального творчого задуму, поєднаного з ді-

яльністю розуму, уяви, фантазії, передбачення. У цьому креативному акті здійснюються не тільки духовно-моральні, але й естетичні уявлення та смаки людини, бо життя в його цивілізаційному здійсненні будується на принципах Істини, Добра та Краси» [19, с. 143].

Розкриваючи свій життєтворчий потенціал, особистість діє не тільки як представник суспільства, але і як носій, примножувач певної культури, яка неодмінно залишає певний відбиток на її життєвих результатах. Тому здійснюваний феноменологічний аналіз поняття «життєтворчість» включає **культурологічний аспект**.

Найбільш широко поняття «життєтворчість» використовувалося в рамках культурологічних теорій початку ХХ століття, які розвивалися, в першу чергу, у рамках символізму, модернізму та постмодернізму [3, с. 31].

А. Колесникова розглядає зміст феномену життєтворчості в період російського символізму як палке бажання російської інтелігенції втілити у дійсність плоди власних розумових висновків (ідеали, норми, уявлення), які не обов'язково мають глобальний масштаб. «Творення другої реальності» (нового життя, яке буде кращим, ніж актуальний стан) було спрямоване на радикальне перетворення дійсності, що існує, та виховання нової людини, саме тому науковець позначила це явище як життєтворчість, тобто творення нового буття, нової онтологічної реальності, і в ній – нової людини. Ідея життєтворчості, на думку А. Колесникової, – це ідея перетворення духовної та соціальної реальності. Поняття «життєтворчість» є настільки точним та емним, що може трактуватися як таке, в якому творчість та життя злиті та представляють собою смислову та ціннісну єдність, що, у свою чергу, виступає джерелом різноманітних трансформацій. Отже, за визначенням дослідниці, життєтворчість – особлива духовно-творча установка з домінантою онтологічного характеру, яка має своїм джерелом пафос свободи відродження та міцності людської особистості, є наслідком протиставлення світу, створеного Творцем, та світу, створеного людиною [10]. Термін «життєтворчість» зустрічається в роботах А. Белого, теоретика російського символізму, зустрічається в щоденниках М. Пришвіна [15, с. 242], який пропонує не фантазувати деяку «іншу реальність», а бачити життя в його дійсній щоденній красі, зуміти вловити ті миті, коли життя дає людині можливість осягти його і себе саму.

Сутність ідеї постмодернізму можна визначити в декількох ключових поняттях: масовість, ігровий початок, іронія, «багатошаровість» смислу, фрагментарність і «одночасність» різних культур та епох [3, с. 44]. І. Ільїн, відомий дослідник постмодернізму, вказує на те, що сфера, яка охоплюється цим культурним напрямком, належить скоріше до основ світосприйняття, ніж до світоглядної настанови людини. Інтуїтивне розуміння реальності вважається більш продуктивним, ніж раціоналізм з його жорсткими логічними схемами. Маргінальність постулюється як усвідомлена установка на периферійність стосовно суспільства в цілому (явище декаданса). В якості головної характеристики виступає поєднання та комбінування різних способів «осмислення буття», раніше визнаних як несумісні. Саме цей феномен, на думку К. Бичкової, став основою для декадентської життєтворчості [3, с. 45]. Декаденти не тільки декларували нове бачення, нові підходи, але й, застосовуючи творчу настанову до такої незвичної сфери, як власне життя, проводили «польові дослідження», демонстрували спостерігачам можливості функціонування нової системи пріоритетів. Нові культурні моделі програвалися в різноманітних варіантах і модифікаціях, закріплюючись у свідомості в якості вже оформлених канонів [3, с. 30]. Характеризуючи цей процес, Н. Чужак зазначав: «Це наша епоха висунула гасло – мистецтво як життєпобудова, який конкретизувався в гаслах «мистецтво виробництва» та «мистецтво побуту». Стара естетика трансформувала та висвітлювала життя, нова – передбачає зміну реальності шляхом її перебудови» [22].

Роль своєрідного двигуна відводилася мистецтву, яке через світ образів, насичуючи повсякденність, дає імпульс для її перетворення, наповнює реальність новим смислом. Іншими словами, життєтворчість трактувалася як певний проект трансформації, що відбудеться з реальністю, зміненою мистецтвом [22]. На думку М. Бердяєва, головна проблема ХІХ-ХХ століття полягала у співвідношенні між творчістю (культурою) та життям (буттям). Теургія (ключове поняття, на яке М. Бердяєв спирається при ана-

лізі сучасної йому культурної ситуації) долає трагедію творчості, спрямовуючи творчу енергію на нове життя [1, с. 236].

Тема зв'язку творчості з реальним життям знайшла своє відображення в теорії В. Іванова про перетворення життя в релігійній творчості та у дослідженнях А. Білого щодо осмислення творчості, яка вже не обмежується художніми образами, а переходить до самого життя. Л. Сохань пояснює, що творчість є цілісною напругою та реалізацією особистості, що в жодній мірі не означає наявності певної спеціальної творчої здібності. Широке використання в звичайному та часто у спеціально-науковому слововживанні терміну «творчі здібності» зі словом «творчий» дуже умовне [20, с. 76]. Певна навичка, окремі вміння та якості ще не визначають творчості. Підхід до аналізу проблеми творчості зі сторони окремих здатностей, як правило, не враховує динаміки особистості, її вміння концентруватися на певному завданні, цілісної участі особистості у постановці та вирішенні завдань. Тому творчість є, в першу чергу, синтезом здібностей.

Особливістю життєтворчого процесу є «вихід» суб'єкта діяльності за межі самої діяльності. Л. Сохань розкриває цей механізм таким чином: «У будь-якому виді творчості необхідно в певній мірі відокремитися від предмету творчості, знайти форму ставлення до неї, рефлексії; підпорядковуючись законам предмета, суб'єкт життєтворчості заперечує безпосереднє життя, але це діалектичне заперечення також є моментом розвитку» [20, с. 88]. Цікаво про це писав Б. Грязнов: «Чи може митець віддатися цьому чуттєвому сприйняттю світу та жити цим світом? Ні, оскільки тоді він не зможе вирішити найскладніше завдання: дати вам зображення дійсності... Щоб це здійснити, він повинен мати аналітичне ставлення до світу» [4, с. 247]. Л. Сохань резюмує, що життєтворчість у точному значенні слова відбувається тоді, коли творча продуктивність особистості здійснюється не на матеріалі мистецтва чи науки, а на «матеріалі» власного життя, свого життєвого процесу.

В історії російської дореволюційної культури був період, коли проблема життєтворчості не тільки обговорювалася теоретично, але і прямо ставилася як практичне завдання формування специфічного типу життєздійснення, стилю життя. У результаті, на думку Л. Сохань, сформувався два підходи до вирішення цього завдання:

1) А. Ремізов продовжував традицію, вихідним пунктом якої є декадентські форми життєустрою (В. Брюсов, З. Гіппіус); мета життєтворчості вважалася досягнутою, якщо вдавалося естетизувати позаестетичне, насамперед – основні життєпрояви особистості;

2) О. Блок обстоював принципово іншу позицію: справжньою життєтворчість стає тоді, коли принципово перебудовуються фундаментальні способи мікро- та життєвідношення.

Досліджуючи проблему людського життя як цілісності, І. Бех зазначає, що саме ХХ століття з усією разючою очевидністю виявило хитливість, ламкість людського існування. А тому поняття «життя» посіло центральне місце, перетворилося на вихідний пункт усієї дійсності та всіх світоглядних міркувань й оцінок – філософських, психологічних, моральних, художніх. Таким чином, гамлетівське питання «Бути чи не бути?» трансформувалося у роздуми, як бути та яким бути, як прожити своє життя, якими цінностями його виміряти [13, с. 39]. Видатний філософ ХХ ст. Ортега-і-Гассет зазначав: «Мені дано «моє життя», і моє життя – це передусім те, що я перебуваю у світі, і не в якому-небудь невизначеному, а в цьому світі, у цьому, нинішньому, і не просто у цьому театрі, а саме в цей момент, займаючись тим, чим я в ньому займаюсь, у цьому театральному фрагменті мого життєвого світу я філософствую. Отже, корінне питання філософії полягає в тому, щоб визначити цей образ буття, цю реальність, якою ми називаємо «наше життя». Отже, життя – це те, чого ніхто не може зробити за мене, життя існує без права передачі, це не абстрактне поняття, це моє найіндивідуальніше буття» [7, с. 6].

У культурологічній традиції термін «життя» є полісемічним, багатозначним, оскільки він охоплює таку множину явищ, які у своїй конкретності мають незначну подібність. В. Даль дав тлумачення цього терміну таким чином: «Життя людини, вік її, все продовження життя її, від народження до смерті; також і рід і спосіб життя її, побут,

дії, вчинки, пригоди тощо» [5, с. 425]. Людське життя під кутом зору її суб'єктивного, активно-творчого початку виступає як проблема творчості життя особистістю. Цілісно-метафоричні визначення життя містяться в роботах А. Белого («Життя людини – це дана їй роль, і від неї залежить здатність до розуміння цієї ролі та висвітлення її творчістю»), М. Бердяєва («Буденна проза життя – не тільки наслідки гріха, вона – гріх, підкорення їй – зло. Поезія життя – борг людини, в ім'я якої повинне бути принесене в жертву життям звичайне з його благами та спокоєм»), А. Бергсона («Життя є безмежністю можливостей, взаємодією тисяч і тисяч тенденцій»). Розуміння процесу життя як безперервної творчості зустрічається в американського філософа та соціолога Е. Фромма. На його думку, саме життя є найважливішим і водночас найскладнішим мистецтвом для людини. Об'єктом цього мистецтва є не та чи інша спеціалізована діяльність, а сама життєдіяльність, процес розгортання та здійснення всіх потенцій людини. Таким чином, кожен виступає творцем своєї єдиної та неповторної долі.

Л. Сохань розглядає людське життя як реальний історичний процес. Дослідниця підкреслює, що життя відбувається в соціальному просторі та часі, має свою об'єктивну логіку розвитку, зумовлену розвитком того світу, в якому живе та творить сама людина [20, с. 3]. І. Єрмаков, В. Нечипоренко і Д. Пузіков доповнюють, що «лише тоді людина зможе ефективно, в повну силу сприяти позитивній динаміці суспільного розвитку, коли цей розвиток стане засобом і надійним фундаментом конструктивного розвитку самої людини» [6, с. 5]. І саме у контексті реалізації соціальним суб'єктом своєї соціальної сутності Л. Сохань бачить актуальність наукових досліджень життєтворчості як родової характеристики людини. Науковець пояснює, що людське життя за своєю сутністю є життєдіяльністю, яка спрямована на формування та розвиток природних та суспільних умов життя. Відбувається подвоєння: з одного боку, створення умов життя (створюючи та перетворюючи умови свого життя, людина разом з тим створює та перетворює саму себе), з іншого боку – перетворення умов у предмети підтримки життя через їх використання.

Згідно з концепцією Л. фон Берталанфі, життя людини виступає як траєкторія руху у часі самоорганізованої системи, у процесі якого змінюється та самозмінюється і світ, і людина, яка перебуває в процесі самотворення та характеризується непередбачуваністю та незавершеністю. Особистість виступає у цьому складному процесі організуючим центром предметно-діяльнісного, споглядального, раціонально-аналітичного і, водночас, чуттєвого, пізнавального та життєво-практичного ставлення до світу.

Л. Сохань розкриває сутність людини як творця таким чином:

- тільки людина (на противагу тварині) здатна відрізнити від себе свою життєдіяльність, робити її предметом своєї волі;
- життєдіяльність як засіб задоволення потреби у діяльності, що приносить задоволення;
- ставлення до результатів життєдіяльності – як до свого предмету;
- естетичне ставлення до результатів життєдіяльності;
- людина сама оцінює «вдалість» речей та визначає критерії цієї вдалості;
- зміщення інтересу людини зі сфери споживання до сфери діяльності, самозадоволення цією діяльністю [20, с. 15].

Якісними характеристиками життя є його дискретність та цілісність. Як зазначає Л. Сохань, життєвий шлях особистості – це, в певному значенні, дискретне утворення, яке складається з різноманітних фаз, періодів, етапів, життєвих циклів тощо. Водночас правомірно досліджувати людське життя саме як цілісність, а не як окремі його прояви, оскільки практично кожен тему можна представити як вивчення одного з фрагментів прояву життя людини. Вибір структури дослідження залежить від предмета та об'єкта дослідження науковця.

Якщо предметом дослідження обирати творення індивідом свого життя в контексті культури, то суб'єктом творення є індивід, об'єктом його творчих зусиль – його життя, а процес життєтворчості та безпосередній життєвий процес конкретного індивіда диференціювати надзвичайно важко. Таким чином, як зазначає Л. Сохань, виникає гносеологічна ситуація, коли один і той самий предмет аналізу дослідник повинен

почергово розглядати то як суб'єкт, то як об'єкт, то (в діяльності) як творчий процес, то (в якісній визначеності) як результат [20, с. 61].

Формування та розвиток індивідуального життєвого шляху – глибоко діалектичний процес. У реальній дійсності людині задаються певні соціальні умови життєдіяльності, індивідуальне життя здійснюється у відповідності з тими закономірностями, якими керується суспільне життя. У той же час життєтворчість – продукт самостійної активності особистості як суб'єкта діяльності: обставини життя не просто задаються людині, але вибираються, структуруються, а часто і продукуються особистістю [20, с. 209]. Життєтворчість, за твердженням Л. Сохань, полягає не у формах життя безпосередньо, а у формах переведу предметно-практичних відносин в ціннісно-сміслові, які виступають аналітичними моделями життєвих відносин. На такому переводі і зростає життєтворчість, яка неможлива без розширення «сміслового простору» життя, смислу людського буття, значущості життєвого світу для людини.

Подібну думку розвиває французький філософ А. Бергсон у роботі «Творча еволюція». Він зазначає, що життя характеризується можливістю самостворення, результатом безперервного творення себе. На думку автора, життя є таким результатом, який змінюється під впливом нових набутих форм цього життя. Підкреслюючи динамічність характеристик життя, П. Тейяр де Шарден говорить, що «чим більше людина буде ставати людиною, тим менше вона погодиться на що-небудь інше, окрім безкінечного руху до нового». Ці слова перекликаються з висловлюванням М. Мамардашвілі: «Людина є істотою, хворою безкінечністю».

Отже, у поліфонічному різноманітті культурологічних інтерпретацій феномену життєтворчості можна виділити загальний лейтмотив – прагнення митців, з одного боку, відобразити та пояснити життя в його динамічній багатогранності за допомогою певних культурних паттернів і моделей, з іншого – наповнити реальність новим смислом через насичення повсякденності модерними мистецькими образами та ідеалами. Оскільки культура в цьому контексті розглядається, передусім, як стиль життя, творчість вже не обмежується художніми образами, а переходить до сфери практичного життєздійснення. При цьому на перший план виходять проблеми цілісно-метафоричного визначення життя, естетизації життєпроявів особистості, взаємодоповнення різних способів художнього осмислення буття, мистецтва як засобу життєпобудови. Практичне значення культурологічного підходу до осмислення феномену життєтворчості влучно передає висловлювання французького письменника А. Моруа: «Спробувати зробити зі свого життя шедевр – заняття достойне» [14].

Наступний аспект феноменологічного аналізу поняття «життєтворчість» – **психологічний**. Проблемі існування людини, її життєтворчості, самореалізації та життєвого самоздійснення психологічна наука приділяє увагу протягом багатьох років. Вперше введене К. Гольдштейном у 1943 р. поняття «самоздійснення» було змістовно розширене в 1950 році у роботі К. Хорні «Невроз та особистісне зростання». Пізніше в дослідженнях В. Ключко було продемонстровано, що такі тенденції, як гуманізація, гуманітаризація, онтологізація психологічного знання насправді є різноманітними проявами загальних тенденцій розвитку науки по лінії її антропологізації. Ця тенденція обумовлена соціальним замовленням, що формується, на дослідження феномену життєтворчості людини, пізнання його сутності, механізмів та стратегій життєтворчості як проявів стійкої рухливості системи [11, с. 86].

Обґрунтування психологічних умов самоздійснення особистості було і залишається в епіцентрі наукового пошуку представників гуманістичної психології. Це рух, який об'єднує різноманітні теоретичні підходи до вивчення особистості: «відкритої особистості» Г. Олпорта, «аутентичного (істинного) існування» Д. Бюдженала, «життєвих прагнень» Ш. Бюлер, «особистості, що самоактуалізується» А. Маслоу, «концепції прогресивної зміни сфери самосвідомості та людської самооцінки» К. Роджерса, «концепція саморозвитку особистості» К. Костюка та інших. Засади дослідження життєтворчості, на думку Н. Богданової, також можна виявити у певних теоріях інтраакціонізму, оскільки життєтворчість можна розглядати як перетворення водночас себе та навколишнього світу. Дослідниця пояснює, що створення власного життя зумовлює

поступову діяльність людини із засвоєння соціальних фактів (норм, цінностей, стереотипів поведінки, соціальних ролей, моделей тощо) та їх перетворення [2, с. 26].

К. Юнг, фундатор аналітичного напрямку в психології, розглядав самоздійснення людини як процес, спрямований на реалізацію власної самості, що розуміється ним як архетип цілісності та несвідомий образ життєвої цілі, в якому «представлена мета повноцінної людини – реалізація своєї цілісності та індивідуальності, за своєю волею чи проти неї» [23, с. 222]. В. Франкл, представник екзистенціальної психології, зазначав, що людина не просто існує у світі, але сама вирішує, яком буде її існування, якою вона стане в наступний момент, маючи свободу змінитися у кожний момент [11, с. 71]. Американський психолог першої половини ХХ століття Дж. Келлі, у своїй теорії особистісних конструктів підкреслює вихідну пізнавальну позицію особистості, вважаючи, що людина діє як дослідник у повсякденному житті та «завжди прагне до майбутнього через вікно теперішнього». На його думку, суб'єкт активно формує своє ставлення до оточуючого, що дозволяє йому творити власну долю [2, с. 25]. Розвиваючи теорію холодинаміки, сучасний американський психотерапевт В. Вульф актуалізує проблеми розкриття життєвого потенціалу особистості, розвитку її здатності ефективно реалізовувати себе та зазначає, що засобом досягнення персональних цілей окремої людини є її творча діяльність [21].

У сучасних роботах закордонних психологів розглядаються поняття «самоактуалізація», «самореалізація» та «життєве самоздійснення», які описують дуже близькі явища та спираються на концепцію образу (стилю) життя, згідно з якою людина проявляє власну унікальність у суспільстві, діяльності, життєвих досягненнях [11, с. 71]. За твердженням О. Пурло, безпосередньо термін «життєтворчість» практично не розглядався в зарубіжній психології, проте гуманістично й екзистенційно орієнтовані психологи в тій чи іншій мірі торкалися проблеми творіння людиною свого життя, виходячи з переконання, що «особистість створює власну реальність, починаючи зсередини, а не ззовні» [16, с. 79]. До сьогоденного часу в психологічній науці проблема життєвого самоздійснення людини розглядалась в контексті проблематики самоактуалізації (А. Маслоу, В. Слободчиков, В. Ісаєв, Є. Вахромов та інші), особистісного зростання (К. Роджерс), самореалізації (Л. Коростильова, Е. Галажинський), самотрансценденції (В. Франкл, А. Реан, В. Слободчиков, В. Ісаєв, Д. Леонтьєв) [11, с. 72]. Об'єднання життєвого шляху і творчості особистості одним із перших здійснив представник напряму «вчинку» В. Роменець. Творчість життя, у контексті цього напрямку, розриває формальний причинно-наслідковий зв'язок життєвого шляху, виступає необхідною передумовою вчинків – унікальних переживань, що поєднують у собі завершення одного етапу особистісного розвитку і початок наступного. Проте підхід В. Роменця передбачає, на відміну від екзистенціалістів, можливість позамежового (за межами граничних переживань) створення людиною життя, яке завжди залишатиметься незавершеним і недосконалим [16, с. 79].

Посилення інтересу до психологічних аспектів побудови та творчої реалізації індивідуального життя підтверджується кількістю досліджень вітчизняних і російських психологів, роботи яких присвячені цій проблематиці (Б. Братусь, Е. Галажинський, Е. Лукіна, О. Пурло, М. Левченко, Ю. Репецький, Т. Титаренко, Н. Хилько, Л. Храмцова, Є. Четошнікова, С. Яголковський та інші).

Так, М. Левченко визначає життєтворчість як процес реалізації прагнення людини до розвитку, вдосконалення, виявлення всіх здібностей організму і особистісного «Я». На думку Ю. Репецького, однією з характеристик життєтворчості є її неалгоритмічність як процесу та невизначеність можливості отримання її продукту. С. Яголковський стверджує, що життєтворчість є творчою діяльністю щодо побудови свого життя, об'єктом якого стає сама людина, а результатом може бути емоційно насичене, повноцінне життя суб'єкта [16, с. 80]. Низка вчених розглядає поняття життєтворчості через онтолого-психологічну характеристику «життєвий світ людини». Так, Т. Титаренко розглядає життєвий світ особистості як концептуальну модель багатовимірного відображення реальності, яка описує об'єктивну дійсність за допомогою перцептивних, вербальних, міфологічних, символічних мов [2, с. 24]. І. Логінова в результаті аналізу терміну «життєве самоздійснення» людини доходить висновку про те, що жит-

теве самоздійснення слід розуміти, насамперед, як концепцію образу життя, згідно з якою людина виявляє власну унікальність у життєвих досягненнях [11, с. 77]. Системоутворювальною основою для теоретичних пошуків науковців виступило уявлення про людину як складну систему, що самоорганізується, режимом існування якої є саморозвиток, який забезпечує поступовий рух у напрямку ускладнення системи. При цьому прикметник «життєве» несе на собі особливе навантаження, вказуючи на протяжність «часу-простору» самоздійснення, де людина здійснює зусилля на шляху до себе, відкриваючи в собі «людські» простори [11, с. 95]. Життєтворча самодіяльність людини є способом самоздійснення особистості, внутрішній зміст цієї діяльності та єдиний гідний людини та суспільства спосіб буття [11, с. 77].

Отже, психолого-соціальним підґрунтям розуміння феномену життєтворчості є суб'єктність людини, яка проявляється у її спроможності до пізнання (рефлексії) та визначення власного життя (антиципального самопокладання), конкретизації життєвих цілей у життєвому проєкті та планах (життєве проєктування), свідомого та творчого життєздійснення відповідно до індивідуально-особистісних життєвих проєктів, життєвих цінностей та принципів.

У другій половині ХХ століття в межах психологічної науки на основі парадигми життєтворчості виокремилась самостійна галузь знання – психологія індивідуального життя особистості як наука про сутність, закономірності та способи організації особистістю своєї індивідуальної життєдіяльності в соціумі. У полі наукового знання психології індивідуального життя особистість розглядається як суб'єкт життєтворчості, який творчо розробляє та здійснює свій особистісний життєвий проєкт, а також відповідає за свою долю [13, с. 5]. В Україні зародження нового напрямку психологічної та соціологічної наук – психології життєтворчості – відбулося в 1969 році у зв'язку зі створенням відділу філософських проблем психології Інституту філософії НАН України, який був у 1986 році перейменований у відділ соціальної психології, а в 1989 році – в Інститут соціології. Провідною проблематикою наукових пошуків колективу інституту протягом всіх цих років є дослідження питань образу життя, культури та стилів індивідуального життя особистості, психології та технології життєтворчості. Провідними науковцями під керівництвом доктора філософських наук, професора Лідії Сохань розроблена концепція нової галузі психології – креатології, яка знайшла відображення в чисельних наукових публікаціях. Л. Сохань пояснює, що креатологія – наука про творчу побудову і здійснення особистістю її індивідуального життя. Об'єктом креатології виступає життєтворчість особистості як суб'єкта свого індивідуального життя, відповідального перед суспільством і перед собою за вибір і здійснення свого шляху, предметом – процеси і технологія життєтворчості особистості. Теорія креатології формується на ґрунті теорії особистості як індивідуальності й теорії творчої самоактуалізації, змістовно інтегруючись власне в теорію життєтворчості на основі пізнання закономірностей і механізмів індивідуального життєздійснення [19].

Таким чином, психологічний підхід до аналізу феноменології життєтворчості полягає у дослідженні впливу таких процесів, як самореалізація, самоактуалізація, індивідуація, життєве самоздійснення, набуття суб'єктності та особистісне становлення людини на її життєві результати. Діалектичний зв'язок між особистістю (носієм суб'єктних властивостей) та її життям (об'єктивованим результатом суб'єктної активності) можна окреслити, пригадавши слова класика вітчизняної літератури – В. Стуса:

Дороги власної не бійся,
з метою у єдине злийся –
хіба не ти – твоя мета.

Підхід до розуміння особистості як альфи та омеги її власного життя, обґрунтований представниками гуманістичної психології, не залишився поза увагою українських педагогів, які на початку 90-х років минулого століття переживали болісну трансформацію вітчизняної системи освіти і в роздумах про місію нової школи зверталися до скарбниці психолого-педагогічної думки. У результаті феноменологія життєтворчості збагатилася ще одним виміром – педагогічним, який став закономірним продовженням лінії філософських, соціологічних, культурологічних і психологічних досліджень. Саме педагогіка життєтворчості запропонувала суспільству конкретні алгоритми та

технології впровадження новаторських ідей, які виникли в руслі інших наук. Особлива цінність освіти, як фактора формування культури життєтворчості особистості, полягає в її творчо-комунікативній природі, оскільки освіта, в її справжньому, особистісно-орієнтованому вигляді є соціокультурним осередком, в якому людина навчається сама творити важливі для себе світоглядні і аксіологічні знання, переконання та ідеали (Н. Богданова).

Впровадження в освітню практику ідей педагогіки життєтворчості стало актуальною вимогою сьогодення. Так, у доповіді міжнародної комісії ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття» було сформульовано чотири базові принципи освіти третього тисячоліття, згідно з якими вона має допомогти людству навчитися жити разом, навчитися пізнавати, навчитися діяти та навчитися жити. Таким чином, було визначено стратегічні орієнтири визначення концептуальних основ педагогіки життєтворчості як наукового знання. Основним людиноформуючим завданням загальноосвітньої школи є допомога дитині в утвердженні світоглядно-ціннісного каркасу особистісної життєтворчості, який містив би в собі усвідомлення необхідності екзистенційного волевиявлення, національної і громадянської самосвідомості, розуміння цінностей демократичного влаштування суспільства і міжособистісних взаємин [2, с. 151]. У контексті педагогіки життєтворчості аксіологічною складовою виступає здатність та готовність до спільного життя людей, які матимуть несхожі життєві стратегії, відмінні моделі життя, різні індивідуально-особистісні життєві проекти, життєві цілі та завдання, життєві плани, створюватимуть власні засоби, технології життєздійснення тощо [6, с. 5]. На шляху розробки систематології педагогіки життєтворчості І. Єрмаков, В. Нечипоренко та Д. Пузіков у своїх наукових роботах доводять глибинну значущість феноменів життєтворчості (життєвий потенціал, життєва компетентність, життєстійкість, життєздатність, життєве проектування тощо) для освітньої галузі та стверджують, що ці феномени потрібно розглядати одночасно і як продукти, і як чинники свідомого та творчого саморозвитку особистості в освітньо-реабілітаційному процесі. Створюючи, розвиваючи та відтворюючи їх у повсякденному житті, особистість визначає власне життя і самовизначається. Дослідники також пояснюють, що специфіка життєтворчого бачення особистості учня педагогом – у врахуванні ним сутнісних внутрішніх чинників саморозвитку дитини та її саморегулювання, які не виключають біологічних, спадкових (наприклад, задатків, анатомо-фізіологічних особливостей) та соціальних детермінант (навчання та виховання, суспільні норми тощо) становлення та розвитку, буття особистості, але не зводяться до них [6, с. 21]. Н. Богданова зазначає, що головним здобутком вдало побудованої системи освіти є спрямованість випускника, його «духовно-вольове прагнення до оволодіння смислами та оціночними характеристиками соціокультурного середовища, що є основним підґрунтям культури життєтворчості особистості» [2, с. 115].

Для алгоритмізації процесу життєтворчості, підвищення міри його усвідомленості та керованості науковці пропонують технологію життєтворчості особистості, яка складається з п'яти компонентів – основних взаємопов'язаних процесів (життєпізнання, життєпередбачення, життєве самовизначення, життєздійснення, життєорганізація та життєвдосконалення). Разом із тим, дослідники підкреслюють думку про те, що життєтворчість не можна звести лише до технологічної процедури, оскільки життя має свій зміст, свої закони, свій вільний простір. Життєтворчість у цьому сенсі виступає одночасно і наукою, і мистецтвом, оскільки в акті творчості життя присутня фантазія, розроблення і здійснення оригінального творчого задуму, індивідуального, неповторного життєвого сценарію, використання специфічних правил гри при виконанні соціальних ролей, спілкуванні, досягненні життєвого успіху [6, с. 126].

Засобами педагогіки життєтворчості вирішуються шість основних груп життєвих завдань особистості, від яких залежать успішність і продуктивність її життєздійснення:

- визначення стратегічних життєвих цілей та завдань дитини;
- організація досягнення життєвих цілей та завдань, що пов'язано з організацією власного життєвого часу та простору;

- встановлення та припинення соціальних контактів, підтримання необхідних параметрів професійного і особистісного спілкування та взаємодії з іншими людьми;
- самопізнання, вивчення особливостей власної життєдіяльності;
- саморозвиток, самовдосконалення та самовиховання, розвиток індивідуально-особистісної життєтворчості, життєвої компетентності, життєвого потенціалу;
- спроможність дитини визначити та розбудувати оптимальну модель власного життя як головний результат життєтворчого процесу.

Маючи під собою глибоке філософсько-світоглядне, психолого-соціологічне підґрунтя, парадигма життєтворчості дедалі активніше асимілюється в освітянському середовищі та через прийняття сучасних нормативних документів впроваджується у навчально-виховний процес системи національної освіти України, фактично формуючи нову освітню стратегію [13, с. 5].

Висновок. Здійснений у цій статті феноменологічний аналіз категорії «життєтворчість» в єдності філософського, соціологічного, культурологічного, психологічного та педагогічного аспектів дозволяє виділити рушійні сили та нормативні показники життєтворчості. Зокрема, джерелами актуалізації та розвитку потреби особистості щодо індивідуальної життєтворчості виступають:

- по-перше, внутрішня суперечливість онтологічного статусу людини, зумовлена діалектичним співвідношенням між умовами життя та процесом самореалізації особистості. Специфіку цього протиріччя пояснює Л. Сохань: «Якби людська сутність адекватно реалізовувалася в кожному окремому індивіді, тобто якби кожний індивід був творцем, утверджуючи свою свободу та владу над зовнішніми обставинами, всі проблеми гуманізму були б зняті. Ці проблеми виникли тому, що зв'язок «людський рід – людина» не є прямим, він опосередкований зв'язком «особистість – суспільство», в якому спосіб життєдіяльності кожної окремої особистості визначається соціальними умовами її життя»;

- по-друге, підвищення ролі особистості як суб'єкта життя – умова соціального прогресу суспільства та людини, важлива характеристика якості життя, стимул для подальшого розвитку та життєтворчості;

- по-третє, задоволення потреби особистості у самоформуванні власної гармонійності та цілісності (життєвий процес потребує усвідомленого регулювання для забезпечення цілісності життєвого циклу та цілісності життя, що є необхідною передумовою для формування гармонійності та цілісності самої особистості);

- по-четверте, вибір людини як вихідний акт, у процесі якого людина здійснює себе, будучи «захопленою буттям», проявляючи відповідальність за власний вибір, стаючи людиною з моменту вибору (С. К'еркегор);

- по-п'яте, необхідність збереження індивідуальності особистості в епоху глобалізації та інформатизації. ХХ ст. продемонструвало вичерпність індустріальної парадигми, перехід до постіндустріальної цивілізації – як інформаційно-глобальної, де інформація стає головним продуктивним ресурсом знання. Інформаційна революція, планетарна економічна і соціокультурна взаємодія країн і народів – усе це значно поглибило процес асиміляції життєвих світів людей різних континентів і культур. Уособлюючи гуманітарний прогрес людства, цей процес має і зворотний бік – небезпечну втрату багатства індивідуально-особистісних світів людей різних культур і, як наслідок, – культурне й індивідуально-особистісне збідніння людства.

У результаті зіставлення та порівняльної інтерпретації філософських, соціологічних, культурологічних, психологічних і педагогічних концепцій виділено такі нормативні показники життєтворчості особистості як складного, міждисциплінарного феномену: здатність особистості до життєвої антиципації; життєва інтернальність особистості; активність, нешаблонність і оригінальність діяльності особистості в процесі виконання нею соціальних ролей; прояв у процесі життєтворчості цілеспрямованості, вміння підпорядковувати повсякденну життєдіяльність досягненню головних цілей; осягнення особистістю проблеми своєї свободи; прагнення особистості перебувати у стані безперервної творчості та вільної діяльності; оволодіння технологією життєтворчості, способами раціонального життєвого проектування та поступального руху до поставлених життєвих цілей. Результатом процесу життєтворчості особистості за-

вжди виступає досягнення власного акме – найвищого для неї рівня фізичного, інтелектуального та особистісного розвитку, що забезпечує максимальну самореалізацію людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності.

Орієнтація на зазначені нормативні показники допоможе педагогам і психологам при розробці життєтворчих технологій, методик і програм, при організації педагогічної фасилітації колективної та індивідуальної життєтворчості школярів. Все це дозволяє створити інноваційний навчальний заклад – Школу життєтворчості, в якій втілені прогресивні ідеї – плоди філософської, соціологічної, культурологічної, психологічної та педагогічної рефлексії феномену життєтворчості.

Література

1. Бердяев Н. А. О назначении человека. О рабстве и свободе человека / Н. Бердяев. – М. : АСТ Москва: Хранитель, 2006. – 637 с.
2. Богданова Н. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз : наукове видання. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 302 с.
3. Бычкова Е. А. Жизнетворчество как феномен культуры декаданса на рубеже XIX–XX веков : дис. кандидата культурологи : 24.00.01 / Бычкова Екатерина Анатольевна. – М., 2001. – 141 с.
4. Грязнов Б. С. Логика, рациональность, творчество. – М., 1982. – 256 с.
5. Даль В. И. Толковый словарь. – М., 1955. – Т. 1. – 541 с.
6. Єрмаков І. Г., Нечипоренко В. В., Пузіков Д. О. Теорія і практика життєвого проектування саморозвитку особистості: Практико-орієнтований посібник. – Запоріжжя : Видавництво Хортицького навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2011. – 436 с.
7. Життєва компетентність особистості : Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
8. История эстетики: памятники мировой эстетической мысли : В 5 т. – Т. 1 / Введ. М. Ф. Овсянникова. – М. : Изд-во Академ. худож. СССР, 1962. – 682 с.
9. Коган Л. А. «Самостояние человека»: философское кредо Пушкина / Л. А. Коган // Вопросы философии. – 1999. – №7. – С. 52.
10. Колесникова А. В. Жизнетворчество как способ бытия интеллигенции : дис. кандидата философских наук : 09.00.01 / Колесникова Алина Викторовна. – Новосибирск, 2003. – 181 с.
11. Логинова И. О. Жизненное самоосуществление человека: системно-антропологический контекст : дис. доктора психол. наук : 19.00.01 / Логинова Ирина Олеговна. – Томск, 2010. – 359 с.
12. Мамардашвили М. К. Психологическая топология пути (М. Пруст. «В поисках утраченного времени») / М. К. Мамардашвили / Под общ. ред. Ю. П. Сенокосова. – СПб. : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1997. – 570 с.
13. Мистецтво життєтворчості особистості : Наук.-метод. посібник : У 2 ч. / Ред. рада: В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. – К., 1997. – Ч. 1 : Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
14. Моруа Андрэ Открытое письмо молодому человеку о науке жить [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.lib.ru/MORUA/otkrytoe.txt>
15. Пришвин М. М. Дневник / М. М. Пришвин. – М. : Художественная литература, 1990. – 306 с.
16. Пурло О. Життєтворчість як творчий процес / Пурло Олена // Соціальна психологія. – 2008. – №6. – С. 78-85.
17. Рассел Б. История западной философии. У 2-х т. – Т. 1 / Б. Рассел. – М. : Миф, 1993. – 509 с.
18. Романенко Ю. В. Моделі смислотворення в соціальних системах: психофрактальний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Psis/2009_4/romane.pdf
19. Сохань Л. В. Поэзия жинетворчества. Размышления о таинствах души и превращениях человеческой жизни. Стихи, афоризмы, максимы, сентенции, психологические эссе. – 3-е издание, дополненное. – К. : Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2009. – 400 с.
20. Жизнь как творчество: социально-психологический анализ / В. И. Шинкарук, Л. В. Сохань, Н. А. Шульга и др.; [отв. ред. Л. В. Сохань, В. А. Тихонович]. – К. : Наук. думка, 1985. – 304 с.
21. Холодинамика: новые возможности для раскрытия Вашего потенциала [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://holodinamika.narod.ru/metod.html>
22. Чужак Н. Ф. Литература жизнестроения. Фактография [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://az.lib.ru/c/chuzhak_n_f/text_1928_11_literatura_zhiznestroenia.shtml
23. Юнг К. Г. АИОН: исследование феноменологии самости / К. Г. Юнг. – М. : Рефл-бук; Киев : Ваклер, 1997. – 336 с.

References

1. Berdjaev N. A. O naznachenii cheloveka. O rabstve i svobode cheloveka / N. Berdjaev. – М. : АСТ Москва: Hranitel', 2006. – 637 s.
2. Bogdanova N. Kul'tura zhyttjetvorchosti osobystosti. Filosofov'ko-svitogljadnyj analiz : naukove vydannja. – Kyi'v : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2011. – 302 s.
3. Bychkova E. A. Zhiznetvorchestvo kak fenomen kul'tury dekadansa na rubezhe XIX–XX vekov : dis. kandidata kul'turologi : 24.00.01 / Bychkova Ekaterina Anatol'evna. – М., 2001. – 141 s.
4. Grjaznov B. S. Logika, racional'nost', tvorcestvo. – М., 1982. – 256 s.
5. Dal' V. I. Tolkovyj slovar'. – М., 1955. – Т. 1. – 541 s.
6. Jermakov I. G., Nechyporenko V. V., Puzikov D. O.

Теорія і практика зhyттєвого проєктування саморозв'язку особистості: Практико зорієнтовані посібники. – Запорізька : Вydavnytvo Hortyc'kogo navchal'no-reabilitacijnogo bagatoprofil'nogo centru, 2011. – 436 s. 7. Зhyттєва компетентність особистості : Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохан', І. Г. Jермакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 s. 8. **Історія естетичної пам'ятки мiрової естетичної мислі** : V 5 т. – Т. 1 / Введ. М. Ф. Ов-сянникова. – М. : Изд-во Академ. худож. СSSR, 1962. – 682 s. 9. **Коган Л. А.** «Самостоянє челоуека»: философское кредо Пушкина / Л. А. Коган // Вопросы философии. – 1999. – №7. – С. 52. 10. **Колесникова А. В.** Жизнетворчество как способ бытия интеллигенции : дис. кандидата философских наук : 09.00.01 / Колесникова Алина Викторовна. – Новосибирск, 2003. – 181 s. 11. **Логина И. О.** Жизненное самоощущение челоуека: системно-антропологический контекст : дис. доктора психол. наук : 19.00.01 / Логина Ирина Олеговна. – Томск, 2010. – 359 s. 12. **Мамардашвили М. К.** Психологическая топология пути (М. Пруст. «В поисках утраченного времени») / М. К. Мамардашвили / Под общ. ред. Ю. П. Сенюкова. – СПб. : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1997. – 570 s. 13. **Мистецтво зhyттєвості особистості** : Nauk.-metod. posibnyk : U 2 ch. / Red. rada: V. M. Donij, G. M. Nesen, L. V. Sohan', I. G. Jermakov ta in. – K., 1997. – Ch. 1 : Теорія і технологія зhyттєвості. – 392 s. 14. **Моруа Андре** Открытое письмо молодому челоуеку о науке зhit' [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu : // <http://www.lib.ru/MORUA/otkrytoe.txt>. 15. **Прішвін М. М.** Дневник / М. М. Прішвін. – М. : Художественная литература, 1990. – 306 s. 16. **Пурло О.** Зhyттєвості як творчий процес / Пурло Олена // Соціал'на психологія. – 2008. – №6. – С. 78-85. 17. **Рассел Б.** Історія західної філософії. U 2-h t. – Т. 1 / Б. Рассел. – М. : Міф, 1993. – 509 s. 18. **Романенко Ю. В.** Моделі смисловості в соціал'них системах: психофрактал'ний аспект [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Psis/2009_4/romane.pdf. 19. **Сохан' Л. В.** Поєзія життятворчості. Размышления о тайнах души и превратностях челоуека жизни. Стихи, афоризмы, максимы, сентенции, психологические эссе. – 3-е издание, дополненное. – К. : Издательский Дом Дмитрия Бураго, 2009. – 400 s. 20. **Жизнь как творчество**: социал'но-психологический анализ / В. І. Шинкарук, Л. В. Сохан', Н. А. Шульга і др.; [отв. ред. Л. В. Сохан', В. А. Тихонович]. – К. : Nauk. dumka, 1985. – 304 s. 21. **Голодина М. К.** Новые возможности для раскрытия Вашего потенциала [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://holodinamika.narod.ru/metod.html>. 22. **Чузык Н. Ф.** Литература жизни. Фототипажия [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : http://az.lib.ru/c/chuzhak_n_f/text_1928_11_literatura_zhiznestroenia.shtml. 23. **Джунг К. Г.** АІОН: исследование феноменологии самости / К. Г. Джунг. – М. : Refl-buk; Kiev : Vakler, 1997. – 336 s.

Нещипоренко В. В. Феноменология жизнитворчості (философский, культурологический и психолого-педагогический аспект)

У статті представлено результати феноменологического анализа понятия «жизнетворчество» в дискурсах його генезиса та сутнісних характеристик. Актуалізовано проблему діалектики поліаспектного анализа концепту жизнитворчості; виділення рушійних сил та нормативних показників жизнитворчості личности, що є основою при розробці життятворчих технологий, методик і програм, при організації педагогической фасилітації колективной та индивидуальной жизнитворчості тощо.

Зазначено, що значення понятия «жизнетворчество» существенно варьируется в зависимости от того, в рамках какой науки оно используется: философии, социологии, культурологии, психологии чи педагогике, тому феноменологический анализ зазначеного понятия логично распределяется на ряд концептуально взаимосвязанных, притом относительно самостоятельных аспектов, які будуть послідовно розглянуті в цій статті. Розкрито философский, культурологический, психологический та педагогический аспекти анализа змісту досліджуваного понятия. Виділено такі нормативні показники жизнитворчості личности як складного, міждисциплінарного феномену: здатність личности до життявої антиципації; життява інтернальність личности; активність, нешаблонність і оригінальність діяльності личности в процесі виконання нею соціальних ролей; прояв у процесі жизнитворчості цілеспрямованості, вміння підпорядковувати повсякденну життєдіяльність досягненню головних цілей; осягнення личности проблеми своєї свободи; прагнення личности перебувати у стані безперервної творчості та вільної діяльності; оволодіння технологією жизнитворчості, способами раціонального життявого проєктування та поступального руху до поставлених життєвих цілей.

Ключові слова: життятворчість, життя, творчість, онтологія буття, самоздійснення, життєздійснення, психологія та педагогіка життятворчості.

Нечипоренко В.В. Феноменология жинетворчества (философский, культурологический и психолого-педагогический аспекты)

В статье представлены результаты феноменологического анализа понятия «жизнетворчество» в дискурсах его генезиса и сущностных характеристик. Актуализирована проблема диалектики полиаспектного анализа концепта жинетворчества; выделение движущих сил и нормативных показателей жинетворчества личности, которые являются основой при разработке жинетворческих технологий, методик и программ, во время организации педагогической фасилитации коллективного и индивидуального жинетворчества. Отмечено, что значение понятия «жизнетворчество» существенно варьируется в зависимости от того, в рамках какой науки оно используется: философии, социологии, культурологии, психологии или педагогики, поэтому феноменологический анализ этого понятия логически делится на пять концептуально взаимосвязанных, однако относительно самостоятельных, аспектов, которые будут последовательно рассмотрены в этой статье. Раскрыты философский, культурологический, психологический и педагогический аспекты анализа содержания исследуемого понятия. Выделены следующие нормативные показатели жинетворчества личности как сложного, междисциплинарного феномена: способность личности к жизненной антиципации; жизненная интернальность личности; активность, нешаблонность и оригинальность деятельности личности в процессе выполнения ею социальных ролей; проявление в процессе жинетворчества целеустремленности, умения подчинять повседневную жинетворческую деятельность достижению главных целей; постижение личностью проблемы своей свободы, стремление личности находиться в состоянии непрерывного творчества и свободной деятельности; овладение технологией жинетворчества, способами рационального жизненного проектирования и поступательного движения к поставленным жизненным целям.

Ключевые слова: жинетворчество, жизнь, творчество, онтология бытия, самореализация, жинетворчество, психология и педагогика жинетворчества.

Nechyporenko V.V. The phenomenology of life-creation (philosophical, culturological and psycho-pedagogical aspects)

The paper presents the results of the phenomenological analysis of the concept «life-creation» in the discourses of its genesis and essential characteristics. The problem of dialectics multidimensional analysis of life-creation concept is actualized; the allocation of the motivity and essential characteristics of personality life-creation process, which are the basis for the development of life-creation technologies, methods and programs, during the organization of individual and collective pedagogical facilitation in the life-creation process. It is noted that the meaning of the concept «life-creation» essentially varied according to the context of the science it is used in: philosophy, sociology, cultural studies, psychology or pedagogy, therefore the phenomenological analysis of this concept logically divided into five conceptually related but relatively independent aspects which are considered successively in the article. The philosophical, culturological, psychological and pedagogical aspects of the studied concept analysis are revealed. Highlighted the next regulatory indicators of life-creation personality as a compound and interdisciplinary phenomenon: the ability of the personality to the life anticipation; life internality of personality; personal activity and originality in the process of social roles realization; manifestation of purposefulness in the life-creation process and ability to subordinate daily life activity to the main goal achievements; comprehension of the problem of personal freedom, the striving of personality to be at the continuous process of creativity and free activity; the acquisition of life-creation technology and methods of rational life designing and forward movement to the own life purposes.

Key words: life-creation, life, creation, the ontology of being, self-realization, life-implementation, psychology and pedagogy of life-creation.

Стаття надійшла до редакції 1.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 8.11.2013 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Бондар В.І.